

דף לא

באורים וראשי פרקים לעיון

'אמר רבה: מה לו לשקר, אי בעי אמר ליה מינך זבנתה ואכלתיה שני חזקה. אמר ליה אביי: מה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן' – גם רבה סובר שאין אומרים 'מיגו' במקום עדים, (כמבואר במשנה ריש פ"ב דכתובות), אלא שלדעתו כחו של ה'מיגו' חזק, שכל שאפשר ליישב דיבורו, ב"ד טוענים ומתקנים דיבורו, ומפרשים שכוונתו באמרו 'של אבותי' – שסמך עליה כשל אבותיו. או גם – של אבותי שלקחו מאבותיך. (רמב"ן, רשב"א ועוד. וע' שו"ת רעק"א – תנינא קל).

(ולדעת אביי, אין טוענים עבורו, כיון שפשטות דבריו מורה שהיתה מאז ומעולם של אבותיו. והוסיף עוד הרשב"א, שאין ב"ד טוענים לירש וללוקה עד ששואלים קודם מה טענותיהם, כי שמא יטענו טענת 'ברי' מסוימת, שעליה יצטרכו לדון.

וסברת רבה – צריך לומר – שכחו של ה'מיגו' חזק דיו כדי שב"ד יימנעו מלדרוש בירור טענותם, ויטענו הם בשבילם. ויש לעיין בסברת הדבר, מדוע לא ישאלו לחקר האמת ומיצויה עד תום, וכעין שהקשו בתוס' לעיל כט סע"א. יש מן האחרונים שפרשו טעמו של רבה (וכן רב חסדא – להלן לג:) כפשוטו, שמיגו כנגד עדים מועיל – ע' בבאור הדבר בחדושי הגר"ח מטלז – לג; וב'עיון התלמוד' יז; 'בגדי שש' טז). וכיוצא בזה מצינו במקום אחר (בב"מ סוף פרק השוכר את האומנים), שנחלקו רבה ואביי אם כח ה'מיגו' אלים דיו כדי להאמינו בטענה שאינה סבירה כל כך. (עפ"י תוס' הרא"ש).

(ע"ב) 'ב' כתי עדים המכחישות זו את זו – אמר רב הונא: זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה. ורב חסדא אמר: בהדי סהדי שקרי למה לי' – טעמו

של רב חסדא שאין מעמידים על חזקת כשרות – לפי שכת אחת ודאי פסולה, והורעה חזקת כשרותם. (ע' בחדושי ר"י בן מגאש – שבועות מז. והרשב"ם כאן כתב שהם פסולים מספק, ואי אפשר להוציא ממון על פיהם. ומשמע שיהו נאמנים להחזיק. וכן כתבו התוס' בב"ק (עב: ד"ה אין). וע' ב'בית ישי' (מט, ד"ה ובשבועות) שטעמי ר"י בן מגאש ורשב"ם משלימים זה את זה. וע"ע שם בסוף הספר ב'קובץ על יד', עמ' תקה).

בספר 'חדושים ובאורים' (לגר"ח גריינימן שליט"א. ב"ב כב,ו) כתב שגם לרב חסדא אינם פסולים אלא מדרבנן, אבל מהתורה מעמידים אותם על החזקה.

(וכמו כן בשאר תערובת, אין מעמידים על החזקה, כיון שאחד מן הספקות יצא ודאי מחזקתו. והלכך, בשר שנטמא שנתערב בבשר טהור – אין מעמידים על חזקת טהרה הקודמת, כיון שהטמא יצא ודאי מחזקתו, וממילא נאסרו שניהם בגלל התערובת – ע' ב'שב שמעתתא' ד.ב. וע"ע ב'חמדת שלמה' יו"ד ב).

ויש לפרש שנחלקו האם ניתן לדון על כל כת בפני עצמה, כי או מעמידים אותה על חזקת כשרות, (הגם שידוע לנו עתה שכאשר נדון על הכת השניה, גם אותה נכשיר, אעפ"כ אין הנידונים שייכים זה לזה, וניתן לדון כל אחד לעצמו). או שמא, כיון שעד אחד מכת זו וע"א מכת זו – פסולים לעדות אחת, הרי לעולם הם נידונים יחדיו, (וכדין תערובת, שאין מעמידים על חזקה).

ויש להסתפק לדעת רב חסדא; עדים שיודעים עדות כנגד עדים אחרים להכחישם – האם מחוייבים הם לבוא ולהעיד כנגדם, (משום 'אם לא יגיד ונשא עוונו'), או כיון שעל ידי כן ייפסלו לכל עדויות מפני הספק, וגם ייגרם להם צער ובזיון מכך – שמא אינם חייבים.

ושרש הספק – האם חיוב זה, להעיד עדות לחברו, הרי הוא כענין שאר השבת אבידה, ושם הלא פטור להשיב כאשר ייגרם לו נזק בשל כך. או שמא נידון כהפרשה מאיסורין, כיון שהרי יודעים שהעדים שכנגדם שקרנים, וחייבים הם לפוסלם, על כל פנים מספק, שהרי אפשר שהם יבואו להעיד

על גטין וקדושין ובאמת הם עדים פסולים וייפסלו הקדושין. (מאידך יש לומר לפי שיטת ה'תומים' שכל עוד לא פסלו את העד בב"ד, הרי הוא כשר לעדות, גם אם לאמיתו של דבר עברו על 'לא תענה' בהעידם עדות שקר). – בספק זה ובשאר ענינים המסתעפים, דן בהרחבה בספר 'מנחת שלמה' פב. (וע"ע בחדושי הגרשש"ק – כתובות כו).

רב נחמן כרב הונא, ורבא – עד כאן לא קאמר רב הונא אלא לעדות אחרת אבל לאותה עדות, לא' – היה ניתן לחלק באופן אחר: בנידון של רב הונא, הספק על כשרות העדים נולד קודם שהיה נוגע לעדות מסויימת, ואז מועילה חזקת-הכשרות להכשיר העדים לכל עדויות, גם להוציא ממון. אבל כאן הספק נולד לאחר שהעידו, וכבר נוגע הדבר לממון – אפשר שבכגון זה לא דיבר רב הונא.

ואולם מהשוואת הגמרא, ומדברי רב נחמן (שהלכה כמותו), מבואר שאין לחלק בכך, ולעולם מעמידים את העדים על חזקת כשרותם, גם לאחר שבא לפנינו הנידון הממוני. (עפ"י שערי ישר ב,ב). וכן מוכח, על כל פנים משיטת רב נחמן, שבהכחשה אין אומרים 'עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה', לפי שאין זה פסול ודאי אלא שמספק אין אנו מקבלים העדות, ולכך מקיימים את עדות אהבתא, שעליה לא היתה הכחשה. (עפ"י מחנה אפרים – עדות ו. וכ"כ בפני יהושע – ב"ק עג. וע' בהגהות רעק"א על המחנ"א, ובספר 'ברכת שמואל' לו; חדושי הגרשש"ק – כתובות כד כה; קובץ שעורים להלן מא, אות קעג; קהלות יעקב – כב).

פרפראות לחכמה

'אליבא דרב חסדא כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי אליבא דרב הונא' –

'...ויש חכמה באומות העולם להשיג גם כן הכרת השם יתברך, וכמו שהשיגו כל פילסופי יוון וערב הקדמונים מחמתם גם כן, רק מכל מקום לא נשתנה על ידי זה לבם כקוצו של יו"ד, ולא היה הקב"ה דר בלבבם כלל, רק בלבבות בני ישראל, שלהם נמסר התורה שבעל-פה, פירוש, התגלות הבינה שבלב על ידי הדיבור, ולכך דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב (גטין ס:), כי עיקר דברים שבע"פ בדיבור שעל ידו מתגלה מה שבלב.

וכמו ששמעתי על לשון רז"ל בכל מקום 'אליבא דרב פלוני' כי כל המימרות שלהם היו כפי לבו, ובמקום 'אדעתיה' אמרו 'אליבא' שהוא מן הלב...'. (ליקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 105)

דף לב

'אנן אחיתניה ואנן מסקינן ליה' – על מהות חזקה זו, שמעמידים את הכהן על חזקת כשרותו ב'תרי ותרי', – אם משום שהכשרנוהו תחילה על פי העד, וזה היה מצבו הקודם, או משום שחזקת האב מועילה לבן – ע' רשב"ם, תוס' ורמב"ן כאן; רש"י כתובות כו: והאריכו בבאור ענינים אלו באחרונים – ע' רעק"א וקובץ שעורים; שערי ישר ב,ב; חזון איש אה"ע ב,כה; אפיקי ים ח"א כו; בית ישי – ג; נח,א; שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א מא,ה.

'רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה' – 'בעלמא נאמנות עדים היא אעובדא,

דף לא

נד. מהם כללי הדינים אודות מי שטען טענה לזכותו וחוזר וטוען עתה טענה אחרת / נוספת – מתי טוען וחוזר וטוען ומתי אינו חוזר וטוען?

יש להבחין בין סוגי הטענות: יש טענה העוקרת לגמרי את הטענה הראשונה שטוען; טענה שמכחישה קצת את הטענה הראשונה, ועתה הוא מתרצה ומיישבה, לפרשה שלא כפשטותה; טענה המוסיפה דברים על הטענה הראשונה.

וכן יש להבחין אם טוען את טענתו הראשונה בבית דין או מחוצה לו. וכן אם טענתו האחרונה נטענה באותו מעמד בב"ד, או לאחר שכבר יצא וחזר; –

טענה העוקרת לגמרי את דבריו הראשונים, (כגון שבתחילה אמר 'של אבותי היתה הקרקע, ולא של אבותי' ועתה טוען 'של אבותיך היתה וקניתייה מהם / ממך') – הכל מודים שאינו חוזר וטוען. ואולם אם טוען טענתו הראשונה חוץ לבית דין, ועתה בב"ד עוקר דבריו הראשונים לגמרי – שיטת הרשב"ם והרא"ש, שחוזר וטוען, שעשוי אדם שלא לגלות טענתו האמתית לבעל דינו.

ואולם כמה ראשונים (ע' בשטמ"ק) חולקים, שכל שבטענתו הראשונה משתמעת הודאה לחיוב עצמו, אינו נאמן לחזור בו, הגם שנטענה חוץ לב"ד, ואין יכול לומר 'משטה הייתי כך'. (ואף כאן, כשטוען 'של אבותי ולא של אבותיך' – הרי הוא כמודה שלא לקחה מעולם).

ואף לשיטה הראשונה, כל שהודה חוץ לב"ד בפני עדים ואמר 'אתם עדי' – שוב אינו חוזר וטוען להיפטר. טענה המכחישה קצת את דבריו הראשונים, (בתחילה אמר: 'הקרקע היתה של אבותי', ועתה מפרש שבאמת קנאה הוא, אלא שלבו סמוך עליה כאילו היתה של אבותיו) – נחלקו עולא ואמימר עם נהרדעי, האם חוזר וטוען, והסיקו להלכה שחוזר וטוען. ואולם אם טענתו האחרונה נאמרה אחר שיצא מב"ד וחזר – הכל מודים שאינו נאמן, שחוששין שאוהביו לימדוהו לטעון כן.

טענה המוסיפה דברים על דברים הראשונים, (בתחילה זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי, ועתה מוסיף, שאבותי שקנו מאבותיך) – כולם מודים שחוזר וטוען. (ור"י הסתפק כאשר טענתו האחרונה נטענה לאחר שיצא החוצה וחזר. ורבנו יונה והרשב"א כתבו שאם יצא החוצה – אינו חוזר וטוען).

(כאשר חזר מטענת פטור אחת לטענת פטור אחרת, ללא אילוץ כלשהו – כתב ר"י בן מגאש, (וכן דעת הרמב"ם, ועוד), שיכול לחזור בו, גם כשטענתו זו סותרת לטענה הקודמת, לפי שהיה יכול להשאר בה. וע' בתוס' להלן לב: סד"ה אמאי. ולכאורה נראה שחולקים על כך. ואולם ע"ש באמת ליעקב' בבאור דבריהם. וע"ש עוד בהמשך דבריו שבד"ה ומכיון).

נה. שתי כתי עדים המכחישים זה את זה – האם נפסלו העדים להעיד בשאר עדויות?

נחלקו רב הונא ורב חסדא בדבר, האם יש להעמיד כל כת בפני עצמה על חזקת כשרות, או שמא כולם פסולים מפני הספק, ואי אפשר להוציא ממון על פיהם, שמא הם פסולים. (רשב"ם. וע' ר"י בן מגאש – שבעות מז). ואולם, כולם מודים שאחד מכת זו ואחד מכת זו אינם מצטרפים לעדות כלשהי, כי ודאי אחד מהם הוא עד פסול. (הלכה כרב הונא, שכשרים לעדות אחרת – חו"מ לא, א).

ונחלקו רב נחמן ורבא לפי שיטת רב הונא, שכשרים, האם יש לקבל עדות של אחת מן הכיתות הללו כאשר מעידים על אותו נכס עצמו שהוכחשו עליו בצד אחר, כגון: שנים אומרים של אבותיו היתה, ואכלה שני חזקה, ושנים אומרים: פלוני אחר אכלה שני חזקה (באותן שנים שאתם מעידים) – האם יש לנו לקבל עדות הכת הראשונה לענין העדות על האבות, או בטלו דבריהם מכל וכל. (והלכה כרב נחמן, שמקבלים עדותם – קמו, כג).

נ. מהי שאלת 'חיישינן לזילותא דבי דינא' או 'לא חיישינן'?

בית דין שפסקו פסק מסויים על פי עדים, (אך לא פסק זמני, עד שיבורר הענין – כמוש"כ רשב"ם ותוס' על הורדתו מחמת הקול), ועתה באו עדים והכחישו את העדים הראשונים, ונוצר מצב של ספק, כבתחילה – האם משאירים את הפסק על עמדו, או מחזירים אותו כמות שהיה לפני כן. (כמובן, בשאלת איסור והתר, כאשר התירו, ועתה שנוצר ספק, מן הדין חייבים לאסור – אין שייך זה לנידון 'זילותא דב"ד').

רב נחמן הורה שאין לחוש לזילותא דב"ד, וחוזרים מן הפסק הקודם. והסיק רב אשי שכן דעת כמה תנאים (ר' יהודה, ר' אלעזר ורשב"ג – שנחלקו בענין מעלין לכהונה. וע' בפי' רבנו גרשום, שמשמע שרב נחמן תלה שאלה זו במחלוקת התנאים, ודלא כמוש"כ רשב"ם).

(הלכה כרב נחמן, שאין חוששין – חו"מ קמו, כג ועוד).

דף לב

נ. מה הדין במקרים הבאים:

- א. עד אחד המעיד על פלוני שהוא כהן.
- ב. כהן המוחזק לכשר, ובא עד אחד ומעיד שהוא פסול.
- ג. כהן המוחזק לכשר, ויצא קול אודות פסול ביחוסו.
- ד. שני עדים הפוסלים כהן, ושני עדים מכחישים אותם.
- ה. עד אחד העיד על כשרותו של כהן, ובאו שנים והעידו לפוסלו, ובא עד אחד נוסף והעיד על כשרותו.
- א. מחלוקת תנאים האם מעלין לכהונה על פי עד אחד. (והלכה כר' יהודה שאין מעלין. ואולם בזמן הזה אף לר' יהודה – מעלין. ע' טושו"ע אה"ע ג).
- ב. אין חוששין לדבריו, שאין ערער פחות משנים.
- ג. ב"ד חוששין לאתו קול, ומורדין אותו מכהונתו עד שיבורר הדבר. ואם בא עד אחד והעיד שהוא כשר – מעלין אותו.
- (והורדה זו, היא זמנית בלבד, עד שיבורר הדבר בזמן הקרוב. ואם לא התברר כלום, לא נפסל. – כן כתב המהר"ל ב'נתיבות עולם' נתיב הלשון ט).
- ד. שתי כתי העדים מבטלים אלו את אלו, והרי כהן עומד בחזקת כשרותו. (ואפילו יצא עליו מתחילה קול לפוסלו).
- וכתבו בתוס', שזהו רק למאן דאמר 'תרי ותרי' – ספיקא דרבנן, ומן התורה מעמידים על החזקה, אלא שמדרבנן החמירו, וכאן מדובר אודות תרומה דרבנן, ולכך לא החמירו לפוסלו הימנה, אבל לתרומה דאורייתא – חוששין. ויש סוברים שמועילה החזקה אפילו כלפי דינים דאורייתא. וע' בפוסקים אה"ע ג, ז).
- ה. מחלוקת חכמים ור' נתן; לחכמים – אין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהם כאחד, והרי הוא כהן פסול. לר' נתן, (וכן פרשו דעת רשב"ג) – מצטרפין שני העדים יחדיו, והרי זה כדין 'תרי ותרי', כדלעיל. (הלכה כר' נתן).

- נ. א. מי שערער על אחד היושב בקרקע, וטוען: גזולה היא מאתי, והוציא הלה שטר קנין על הקרקע, וטען המערער: 'שטרך מזויף'. והודה הלה שהשטר מזויף, אך טוען שהיה לו שטר אמת שואבד הימנו – הדין עם מי?
- ב. כנ"ל, בשטר-חוב, שבא לגבות מחברו, ואמר לו הלה: 'שטרך מזויף' וכו'.
- ג. ערב שטוען ללוה, פרעתי את חובך למלוה, והחזר לי מה ששילמתי, והנה השטר, וענה לו: פרעתיך כבר, והשיב הערב: אכן פרעתי, אולם נטלת שוב את הכסף ממני. – הדין עם מי?